

Стојан Срдих

СТОЈЕ ВРЕМЕНА
(засновано на стварним догађајима
и нестварним именима)

СТОЈАН СРДИЋ је рођен 20. 9. 1950. у Меденим селиштима код Гламоча, у бившој Босни и Херцеговини.

Написао:

Романи: *Облаци и змије* (“Гутенбергова галаксија”, 2003) , *Крилати мачак, роман за децу* (“Букленд”, 2007).

Књиге приповедака: *Праревачка шума* (“Просвета”, 1988) *Људи у њацима* (“Глас српски”, 2001)

Књиге песама: *Жиције* (“Књижевне новине”, 1988) *Улица* (“Рад”, 1993) *Кућа и окол ње* (“Рад”, 1995) *Медена селишћа* (“Српска књижевна задруга”, 1987) *Ђојави људи* (“Кочићева задужбина”, 2000)

Драме: *Микулина женидба* (часопис “Сцена”, 1988) *Ђојави људи* (часопис “Видици”, 1988), *Максим* (“Савремена српска драма 24” 2005). Драма *Анђе са веранде*, награђена – “Нушићева награда за 2005” објављује се први пут у овој хрестоматији. Драма *Грч*, (Савремена српска драма бр. 30 2007)

ТВ драме: *Пси долазе* (откуп на Конкурсу за тв драму телевизије Загреб, 1984).

Радио-драме (снимљене и емитоване): *Бујица*, 1984. године, Радио Београд; *Маџла*, 1984. године, Радио Београд, 1985. године, Радио Скопље, 1986. године Радио Берлин.

Интегрална верзија (Радио Београда) емитована на више страних радио станица; *Игра*, 1987. године, Радио Београд; *Ждрело*, 1987. године, Радио Београд; *Сеобе*, 1988. године, Радио Београд; *Тишине косова*, 1989. године, Радио Београд (Исте године издата аудио-касета са истим називом) “ППП” Радио-Београд; *Сахрана*, 1990. године, Радио Сарајево; *Јаук Сџамене Срдић*, 1991. године, Радио Београд; *Исус или онај који ће се родити*, 1991. године, Радио Београд; *Ђојави људи*, 1991. радио Нови Сад; *Максим Црнојевић* 1994. године, Радио Београд; *Гламочко немо коло*, 2002. године, Радио Београд.

Драмски студио “Мирко Таталовић-Ђира” , Нова Пазова, априла 2007. поставио је драму *Микулина женидба*, у режији Слободана Ђустића.

На фестивалу радија у Охриду 1985. године радио-драма *Маџла* осваја прву награду. Исте године на ПРИ ИТАЛИЈА у Каљарију, ова радио-драма заузима друго место. Радио-драме су му превођене и емитоване на више страних језика.

Поезију и прозу објављивао је у многим значајнијим књижевним часописима. Радови су му заступљени у неколико антологија поезије и прозе.

Члан је Удружења драмских писаца Србије од 1987. године, а Удружења књижевника Србије од 1990. године.

Живи и ради у Београду као самостални уметник.

Стојан СРДИЋ

СТОЈЕ ВРЕМЕНА
(засновано на стварним догађајима
и нестварним именима)

ЛИЦА

ЈАНКО (30, 60)
МУЈАГА (30)
АЛИЈА (30)
КЕРЕУХ (40-70)
АЗРА (25)
ЕСАД (30)
МИКА (25, 45)
МАРА (60)
АЈША (60)
МЕХО (60)
ЏАФЕР (80)
МАРКАН (30-35)
МИХАЈЛО (20)
ВИОЛЕТА (19)
ДВА МЛАДА ПАРТИЗАНА
и мртви

ПРОЛОГ

1992.

*Соба са креветом и радним столом. И на кревету и на столу
џомила књиџа.*

*За столом је Михајло и на писаћој машини куца неки текст.
Укључен је телевизор. Промичу слике демонстрација.*

Глас Слободана Милошевића.... Улази Мика.

МИКА: Хоћеш ли ти да једеш? Колико пута мислиш да те
зовем?... Испашће ти очи за том машином.
(Пауза)

Како можеш да радиш и да слушаш ове будале?

МИХАЈЛО: Мама, прво; рекао сам ти да нисам гладан.
Друго, “ове будале” слушам јер морам да знам шта
говоре, поготово што вечерас ДЕПОС има свој митинг
на којем и ја морам нешто да кажем.
Време је да комунисти оду.

МИКА: О, лудо моја, немој да се тиме занимаш... Боље ти је да
спремаш испите, а не да ти цабе факултет плаћам...

МИХАЈЛО: Мама, не секирај се...

МИКА: Секираћеш се ти кад не буде било пара.

МИХАЈЛО: *(Устаје од стола. Прођеже се, поћом загрли Мику)*
Мамице моја слатка, ја се већ одавно секирам што ми
до сада о мом постању ниси све рекла.

МИКА: Све сам ти рекла што је требало да знаш.

МИХАЈЛО: Осећам да си ми сакрила најважније ствари... Знам
само чији сам... остало ништа...

МИКА: Зашто ти је то сада пало на памет!?

МИХАЈЛО: Од кад су почеле ове глупости; ко је ко, и ко је које
вере и нације, о томе стално мислим.

МИКА: *(Измићољи се из његовог загрљаја, Помери неке књиџе
и седе на кревет)*
Знам сине, али немој. Мучна је наша прича...

МИХАЈЛО: Мучнија од свега што се сада догађа у Босни, Хр-
ватској... у Београду?

- МИКА: Да.
(Пауза)
 Мучнија је... Мучнија је јер је иста...
(Загледа се негде у даљину)
 Михајло, немој ме тјерати да је цијелу испричам.
- МИХАЈЛО: Зашто, мама!?
- МИКА: Нећеш вјеровати у оно што будеш чуо.
- МИХАЈЛО: *(Седи поред Мике. Пољуби је у косу)*
 Мама, ја много тога слућим, те у све и свашта могу поверовати... Уосталом, без обзира шта је, то је ипак давно било, а сада је и друго време... скоро ће крај века...
- МИКА: Знам, мило моје...
Устаје. Искључи телевизор. Враћу се и седи поред Михајла.
- МИКА: *(Насијавља)*
 Све ја знам, а време није ново... Старо је.
 Овдје се времена не мјењају. Она стоје и старија су да старија не могу бити.
- МИХАЈЛО: Молим те, причај... и немој да филозофираш!
Мика полагано климну главом.
Пређе руком преко очију, као да брише сузе, или као да скида некакву мрену с њих... Дуго гледа у Михајла и као да је дешаје њомилова ѓа и пољуби.

ЗАВЕСА

ПРВИ ДЕО
од 1941–1945. године

1. СЛИКА СМРТИ

Предвечерје. Сиромашна босанско-крајишка-паланинска кућа. Огњениште. Над огњеништем висе вериџе с мањим коћлићем. Жар на огњеништу још тиња, а из коћлића избија пара. У дну собе, иза огњеништа су врати. Лево од врати малени прозорчић. Испод прозорчића сировжак, слама разбацана. Наспрам прозорчића су још једна врати. Зајворена су.

На средини собе је огромни спо, за којим су Јанкови: отац, мајка, две сестре и десетогодишњи брат. Сви су мриви, прекланих вратова. Испред сваког од њих је дрвена чинија, пуна њихове крви. У рукама им је по комад крвавог хлеба и крвава дрвена кашика умочена у чинију. У њима сцене све ово личи на идилу.

Врати куће-собе се зајварају. Вишегласан смех мушкараца који се удаљује и којеж праћи пуцава.

МУЈАГА: *(У off. Пре него што ће се врати појинуно зајворити)*
Ала ће се сада влашка пашад налокати своје крви!

Смех је још гласнији.

Подврискивање.

2. МУШКИ ЈАУК

Сцена је мрта, само је сада већ дубока ноћ и још је мрклији мрак.

Мриви се једва назире. Чује се луйкање о врати... Једном, па још једном. Дуга сјанка.

ЈАНКО: *(У off)*
Има ли кога?

Ојет дуга сјанка.

Ојварају се врати. Улази зрачак месечине; пошом Јанкова сенка.

ЈАНКО: *(Зајварајући врати)*
Нисте ваљда позаспали!?

Кресање шибице. Пламичак на иренушак осветли проспор. Осветли Јанково лице. Силуете и сенке мривих делују као сабласи. Пламичак се угаси.

Тишина је тешка. Ремети је тешко дисање. Јаук. Кораци-бауљање.

Поново кресање шибице. Јанко угледа лампу на зиду. Упали је. Диге је високо. Митраљез који му је висио о рамену паде на под. Мриви делују језиво. Рој мува улашен свејлошићу зазуја и одлети. Јанко сипави лампу на сред столице. Скиде каиу с главе. Прекрсти се.

Помилова своје мриве. Клече поред столице. Дуго-дуго и немо осипаје у шом положејау. Устаје.

ЈАНКО: *(Шапћом, а као да буџари)*
Мили моји... Закаснио сам!... Мајко! Ђаћа!... Сеје моје!
Лепгирице моје!
(Зајеца)
Челице моје! Јади моји!... Ооо, брацо, соколе мој!...
Сунце моје! Јање моје!... Јооој!

Оде до сламарице. Скупи сламу и среди сламарицу. Враћи се до мривих и нежно подиже мривоџ браћа од столице и положи га на сламарицу. Након браћа учини исто са сесирама, мајком, оцем.

Узима лампу, отвара враћа на средини собе. Изађе.

Како шумара у тој дружој проспорији тако и свејлосић шетња и чудно освештава проспорију са мривима.

Враћа се. Носи решето са жићом и у њему свећу. Сипави по на прозорчић изнад мривих. Упали свећу.

ЈАНКО: *(Након полуљасно изговореноџ изговореноџ оченаша. Ун. монолоџ)*
Нека вас БлагИ Бог за вјерност њему награди. Ми-слили сте да вас неће... О, Господе мој предраги, и ја сам тако мислио... Ни ја не би' бјежао. Нико од ком-шија не бјежи. Воду смо са истог врела пили.... Испод једног се Сунца рађали и умирани.
(Пауза. Као да се обраћа неком живом, ту поред њега)
И ја би их за софру, као што си и ти ћаћа урадио, позвао. Све би' им дао, а мени што остане...

3. УСТАШКИ СТАН-КАНЦЕЛАРИЈА

Лушро. Напшоручник Мујаџа, видно пршшш жели да успшшави шелефонску везу. Керех седи преко шшша њега. Кереху је лево уво ошшшшшш, па му је каиу исувише набијена на шшшшшш.

МУЈАГА: Ало, ало!... Је ли то Лијевно!... Ало!
(Тресну слушалицом о ашшшш)
Јебем им матер! Јопе је неће прекинуто!... Е, вала, неће

- још дуго... Биће ова Крајина без иједне влашке главе!...
(Кереуху)
Ђе су остали?
- КЕРЕУХ: Раде.
- МУЈАГА: Раде ли?
- КЕРЕУХ: Раде.
- МУЈАГА: Добро?
- КЕРЕУХ: Најбоље што могу. Све редом. Стопу по стопу... Баш нако к'о што си нас ућио.
- МУЈАГА: Тако и триба, а поготово у доњим селима према... Тамо жив нико не смије остати!
- КЕРЕУХ: Тако и раде. Иду редом и сваког по два пута. Никог и ништа не пропуштају... Знаш, направио сам један добар снимак кад смо у Шумњацима кнеза на прошће набијали!... Кад урадим слике, видићеш.
- МУЈАГА: Добро... Само,
(Пауза)
споро је то! То се мора брже, брже!
- КЕРЕУХ: Не мере се све по плану... Бране се.
- МУЈАГА: А да шта ће већ се бранити... Сто пута сам реко; што се у првом налету покоље, то је. Кашње је све теже. Жилави су и сналажљиви наши Срби.
- КЕРЕУХ: И будале... Има хин још који нам вирују.
- МУЈАГА: Јах вала.
- КЕРЕУХ: К'о Јанкови... Доћикали су нас к'о своје.
- МУЈАГА: Да... Вјероваше нам...
(Пауза)
Шта велиш, добро смо урадили, а? Него, јеси ли ти оно све усико?
- КЕРЕУХ: Јесам...
(Пауза)
Знаш Мујага да ми је жао они двију цура...
- МУЈАГА: (Скочи и ухвати Кереуха за њрса. Поиђеже каму)
Шта то велиш мајку ти крваву!?
- КЕРЕУХ: Мујага болан шта ти је!?!... Стани!
- МУЈАГА: Ма шта стани, матер ли ти ону која те родила... Жалиш влашке пизде, говно једно!

- КЕРЕУХ: Мујага!... Брате!... Није то то, шта ти мислиш. Мислио сам да смо хин још који дан оставили да се ш њима наслађујемо, а ондак да хин закољемо.
- МУЈАГА: Не тртљај иначе ћу ти и ово друго ухо одрезати!... То ни трен не триба држати у животу. Њиха триба одма клати, а кашње, ако мореш јеби! Јеби и' до миле воље! Јеси ли разумијо керу један?
- КЕРЕУХ: Јесам.
- МУЈАГА: Наше је да Босну од Каура оћистимо... Да је мој јаро Алија овдин, он би вам показо како се то ради. И мене је надмашио. Ђујем да тамо око Козаре и Грмеча, ди он прође, ни маче, ни пашће, ни пиле влашко живо не остаје...
- КЕРЕУХ: ... али, ни ја хин живе нисам мислио да оставим...
- МУЈАГА: Ти нејмаш шта да мислиш! Наш је посао да кољемо, а не да се сладимо... И посао који нам је дат морамо што прије урадити. Јербо, док би ти оне дви јебаво, стотину би други' побјегло... А то не смије бити... То триба клати и само клати... Упанти то!
- КЕРЕУХ: Хоћу... Јој, баш сам се припо!
- МУЈАГА: И триба!...
(Пауза)
А сада иди и слике прави. Још данаске да си све направијо. Оћу успомене. Оћу да се сјећам Срба кад и' не буде... Кад буду вода и блато. Кад буду мрлине! Оћу да направиш вакве к'о што су ове са мојим јараном Алијом.
(Из цейа блузе вади фотџографије. Даје их Кереху. Овај их загледа)
- КЕРЕУХ: Ово је баш професионалц радио...
- МУЈАГА: Него... Их, какав је мој јаран Аљо... Слушај. Сто слика ми направи. Оћу да осјетим сласт кад поново угледам крвав камен, црн анђар, сломљене гусле... нацврљене иконе... Болан, оћу у старости да се сјећам младости... Реко, сто слика оћу. Слаћу и' у Лијевно, Мостар у Бању Луку... Алаха ми, оћу и Поглавнику, а и мом јарану Алији.
(Враћа слике у цей)
Други пут пази шта лајеш... А сада, бјежи на посо!

Керех журно изађе.

Мујага дуго зуре у зашворена вратиа.

Одједном зграби масионицу са сѣола и баци је на вратиа. Флашица се разби. Масишло се разли по вратиима и поду.

МУЈАГА: (Виче)

Нико да није унишо!... И вас триба ко пилад! И вас ко Србе, матер ли вам вашу. Много мислите. Кад се коље не мисли се... Због вас хин још живих има!

4. ДВОРИШТЕ

Рано је јутро. Дворишће богаће муслиманске куће са високом белом оградом окућано је сунцем.

Азра крај бунара пере рубље. Цафер покушава да исцепа један шрупац. Ајша на сѣо испод шрешње доноси кафу.

АЛША: Болан бабо, остави то... Хајде...

Цафер још неко време покушава да расцепа шрупац, али не успева.

Најокон се окану бога и сѣорим корацама са секиром у руци дође до шрешње. Седе за сѣо. Секиру ослони о шрешњу.

ЦАФЕР: Не мере се... Баш се остарило...

АЛША: Нека. Има дрва за дви зиме. Мујага и његови су готова с пилане доћерали.

ЦАФЕР: Мехо се још није вратио!?

АЛША: Није.

ЦАФЕР: И данаске је сам?

АЛША: Је.

ЦАФЕР: Што није заиско неког од сина? Да Мујага зна, не би му дао да сам ода по пољима.

АЛША: Говорим му, али он вели да од Мујаге и његових неће ништа. Он њиха не воли.

ЦАФЕР: Не разумијем га. Мујага му је син. Они су наша војска.

Ошвара се кација. Појављује се Мехо. У руци носи неколико класова житија.

МЕХО: Усташе нису моја војска, па да ми је и сто синова у њој. (Баци класје)

Тек за хефту дана ће се моћи косити.

- ЦАФЕР: А што си тако смркнул? Покосиће се...
- МЕХО: *(Седе за сто њреко љуџа Цафера)*
Јанкове није смио заклати. Њиха никако није смио. Не ваља му посо.
- ЦАФЕР: Ваља!.. О свом дјетету не смиш тако ни мислити а камоли говорити.
- МЕХО: *(Мехо завија циџареџу)*
Волијо би да ми није ништа... Нејма дана, а да нечију кућу у црно не завије... И душа му је већ крвава... Како је закло, крв ће мјесто воде почети пити.
- ЦАФЕР: Не лај!
- МЕХО: Кад покољу Србе, ондак ће кренути и на наше...
- ЦАФЕР: Дела, дела... Кад не меремо беговати, ондак нам ни Срби не трибају.
- АЛША: Бојим се Јанкове освете. Трибало би капију стално држати замандаљеном.
- ЦАФЕР: Не смије он вамо ни прићи, а камоли да нам се свети.
- АЛША: Није Јанко једини, и нијесу сви Срби поклати.
- ЦАФЕР: Овдин их скори и нејма. Што није сатрвено, побигло је.
- АЛША: Вратиће се... Кад-тад ће се вратити... Јанко први. Гадна је та вучија сорта.
- АЗРА: *(Разасџирући рубље)*
К'о што дид вели, не смије он вамо ни завирити... Јопе је дошло наше врме.
- МЕХО: Ти мала доста! Какво наше врме... Није твоје да се у ово пачаш и да о њему ружно збориш... До јуче си га ко у Алаха глежла...
- Кайија се нагло и широм оџвори. Уџаде Јанко са сџремним миџраљезом. Сџавља засун на кайију.*
- ЈАНКО: Останите ће сте. Азра,
(Показује јој у џравцу осџалих)
тамо... и не мичите се.
- МЕХО: Јанко... не нагли.
- ЦАФЕР: Јунак си, пашће једно.
- ЈАНКО: Азра, реко' да се не мичете... Нисам дош'о да се светим.

АЗРА: Ондак бјежи... Брацо само што се није вратио, а онда ти нејма спаса.

ЈАНКО: Мехо, дош'о сам да ти кажем да оне моје јаднике данас или сјутра сараните.

Тајац,

ЦАФЕР: Ти си полудио! Ми Србе да сахрањујемо! Ђе то море!?

ЈАНКО: Урадите по нашки и на нашем гробљу...

ЦАФЕР: Бјежи магарче један!... Ил', боље је, остани. Саћикај Мујагу да ти кожу одере... Вала, и ја ћу му помоћи.

МЕХО: Јанко, сине... ја би' то урадио и да му ниси рек'о.

ЦАФЕР: Ушутити! Ми Влахе нећемо сахрањивати... Нећемо да се поганимо... Нек труну тамо ће су заклани.

ЈАНКО: Умрјећу, а нећу знати зашто нас толико мрзите.

АЛША: Јанко, не мучи нас... Иди... Ми ти ништа нијесмо криви.

ЈАНКО: Ни моји нису били.

ЦАФЕР: Твоји јесу... Сви су Срби криви.

ЈАНКО: До јуче сте и ви били Срби.

ЦАФЕР: Били, али више нисмо... Да није било како је било, остали би биједа и сиротиња... Никад к'о прави инсани не би живјели... Никад бег не бих био... Ако Алах да, и јопе ћу.

Јанко извуче бајонет из корица и пресече конопац са рубљем. Узе онај део на којем није било рубља.

ЈАНКО: Станите леђима уз трешњу... Брже...

Мехо први устиаде и наслони се леђима на шрешњу. За њим Ајша, пошом Цафер. Азра мерка секиру.

ЈАНКО: *(Азри)*
Да је ниси такла... Држи овај конопац. Вежи и'.

АЗРА: Нећу...

Јанко ошкочи мишраљез.

ЦАФЕР: Пуцај, копиле једно влашко.

АЛША: Бабо, болан ушутити... Азра, учини што ти вели...

Азра узне конопац од Јанка и веза оно шроје. Пошом Јанко везује Азру. Проверава везе.

ЦАФЕР: Копиле једно...

АЗРА: Због овог ће ти Мујага кожу одрати...

- ЈАНКО: А за Божић си хтјела за ме поћи...
- АЗРА: Била луда...
Јанко се одмиче. Подиже митраљез у висини њених прса.
- ЈАНКО: Мехо, вратићу се да мојима свијећу запалим...
Окрену се и брзо изађе из дворишта.

5. БРАТ

Везани покушавају да се одвежу.

- АЛША: Ово је горе од смрти. Од саде па док смо живи, бићемо у страху. И дан и ноћ биће нам једно. Кад-тад урадиће оно што данас није. Мора! Свако би.
- МЕХО: Умукни!
- АЛША: *(Кроз њлач)*
Свако би нас осим њега закло... Он није ћио...
- МЕХО: Зна он да је најлакше убити.
- АЗРА: Није смио...
- МЕХО: Није хтио...
- АЛША: Није због тебе... Још те воли...
- АЗРА: Мамо... Ја сам с њим била само због његове љепоте... Зањела ме... Све Буле, Шокице и Српкиње су у њега к'о у бога гледале...
(Пауза)
А ја то нисам могла да истрпим...
- ЦАФЕР: Доста! У моје врме тога није смјело бити... Ми нисмо једни за друге...
- АЛША: *(Смирује се)*
Од сада па до судњег дана, умираћемо полако; страх ће нам бити и јутро и вече.
- Неко покушава да ошвори кацију.*
- Азра врисну. Пуцњава. Кација се ошвори. Упадају Мујаџа и Керех.*
- МУЈАГА: Ђе кер, матер му крваву!
- АЗРА: *(Плач и страх провалише из ње)*
Брацо!...

Убрзо беху одвезани. Азра ѓрли Мујаѓу.

МУЈАГА: А цркавала си за њим и хтјела му жена бити... Знаш ли ти сејо да би' те ја одмах закло да си то урадила... Не би' ни тренуо... Урадио би' то к'о што сам све његове.

(Кереуху)

Трк у град. Камион и два'ест људи поведи.

Кереух изјури из дворишића.

МУЈАГА: Уфатићу ја њега, макар ми то задње било... Зубима ћу га клати.

МЕХО: Тако прида мном не говори. Он није зликовац... Да је ћио, сад би нас мртве овдин гледо... Дошо је да ме замоли да оне његове јаднике, што их ти закла са својом братијом, сахранимо... Данас ћу то урадити...

МУЈАГА: *(Одмичући Азру од себе)*

Нека бабо... Нејмаш ти тамо посла... Ја ћу то урадити. Ја ћу их са'ранити...

(Кроз смех)

Ја, и моји јарани...

6. ШУМА

Сумрак. Јанко и Маркан међу ѓусићом боровом шумом.

МАРКАН: Ником не казуј ће си био.

ЈАНКО: Па ништа није било...

МАРКАН: Отишо си без питања. За њи' је дисциплина и послушност најважнија... Срећа па ниси побио оне баљије, иначе те ни сам Господ не би спасио... Код комуниста нема освете. Све ти могу поклати, спалити, у земљу затрги, ал' се ником не смијеш светити. Боље би било да смо међу четницима.

ЈАНКО: Четници су будале! И они кољу.

МАРКАН: Бар не остају дужни, а и бар неког бране. Ови никог. Крај њи' сва села и сва чељад могу и биће спаљена...

(Пауза)

Матер му божју, не разумијем.

ЈАНКО: Шта?

- МАРКАН: Испада да су Талијани највише народа спасли... Да није њи' поред наше "народне војске", усташе би све побиле.
- ЈАНКО: Још су ми пред очима... Сви за асталом... К'о живи.
- МАРКАН: Како су могли да им вјерују, поготво од кад те Азра одбила!?... Мујага је вавјек змија био.
- ЈАНКО: Није она мене одбила што сам Србин... Нешто друго је у питању... А знам да ме је вољела.
- МАРКАН: Де, не будали... Никад те није вољела... Чак те је и мрзила зато што међу балијама није било тако наочито и лијепог к'о што си ти. А она је бегова унука па још лијепа к'о слика...
- ЈАНКО: Ја најбоље знам шта је она према мени осјећала. Знао сам то по њеним пољупцима... Још их осјећам.
- МАРКАН: О, Боже, о чему он! Ти би сјутра њима прешо да те је она позвала...
- ЈАНКО: Не будали...
- МАРКАН: Њима се никад не вјерује. Ко киша су. И мала и велика кап кваси. Ја ни овима у нашој чети не вјерујем.
- ЈАНКО: Деси ли се им се још нешто, себи никад нећу моћи опростити.
- МАРКАН: Њима се више ништа не мере десити...
- ЈАНКО: Могу и мртве да их опогане...
(Пауза)
Требало је да их ја сахраним... Макар и погинуо, али треб'о сам.

7. ЗГАРИШТЕ ИЛИ СМРТ МРТВИХ

Згаришће. Дим. Мујага весео скаче и љуца из њишићоља. Кереух ужурбано фојџографисше. Цафер њо на њрисџојној удаљености мирно њосмайџра. Понекад се осмехне.

- ЦАФЕР: (Кереуху)
Зашто сликаш овај пепео?
- МУЈАГА: Нека слика... Диде, хоћу да ми се старост сјећа младости.
(Кереуху)
Усликај и диде.

- ЦАФЕР: Немој. Никад се у животу нисам слик'о, па не морам ни саде. Мени слике не трибају. Доста ми је ово што видим. Ово је најљепша слика која се нићим не мере насликати. Ово само душа може видјети и замислити и само се једном у животу нешто овако доћика.
- КЕРЕУХ: Није тако диде Цафере. Мујага и ја смо овога видели ни сами не знамо колико.
- ЦАФЕР: И ја док је наш вакат био...
- МУЈАГА: Срце ми је пуно. Ди је сада Јанко да види како Мујага сахрањује.
- ЦАФЕР: Најбрже и најлакше...
- МУЈАГА: Да смо свуђе вако радили, до сада ниједан Србин не би жив осто... Ал, нека. Дан по дан, годину по годину, њима ће се бар у Босни приметити сваки траг.
- ЦАФЕР: Ајмо. Нејма се више шта гледати.
- МУЈАГА: Диде, докле год је пламена остаћемо...
(Смеје се)
Да се неко не повампери.
(Зайева)
Ој, Србине кујин сине / од' у руке Мујагине.

8. СМРТ СЕ НЕ УМАРА

Предвечерје.

Дворишћие Мујаћине куће ѓружа језиву слику; Ајша и Мехо су мрћиви; леже ћамо где су и заклани. Види се да су бежали. Азра исћод стиола ћоред ћрешње једва даје знаке живоића. И она је сва крвава.

Приближава се Мујаћина ћесма. Ускоро се оћвара каићја. Улази Кереух, за њим Цафер.

Ућледавши ћризор, Цафер јекну и сруши се ћоред Кереуха и остиаде нейомичан.

КЕРЕУХ: Мујагааа! О, Мујагааа...

МУЈАГА: (Далеко, али довољно да се чује)
Шта се дереш, јебо матер!?! Стижем.

Мујаћа се ускоро ћојави.

АЗРА: (Исиод сивола)
Брацо...

МУЈАГА: Сејо!

Појрча ка њој. На корак од ње покоси га рафал из куће. Кереух се окреће и исјрча из дворишта. Пуцњава пресецаде.

9. ДОЛАЗАК НОВОГ

Алија у усипашкој униформи, из грмља, пажљиво осмајра једва видљив пушељак.

У десној руци му је кама, у левој аутомат.

АЛИЈА: Ма, бар ће један наићи.

Ускоро се појави Маркан. Безбрижан и сиђуран у себе са митраљезом преко рамена долази до места иза којег је Алија. Алија искочи. Вешћим и наученим покретом закла Маркана. Увлачи га у грмље. Скида с њега одећу. Мерка је. Скида се. Облачи Марканову.

АЛИЈА: К'о да је шивена за мене.

Маркана покри својом одећом.

Испразни џепове Марканове одеће и све што је нашао и Марканов митраљез зајрјава лишћем, гранама... Пошом некакако зајрја и Маркана.

АЛИЈА: (Задовољан учињеним послом)
Болан, шта ћеш... Судбина, или је мој Алах јачи од твоје звијезде.

10. ЗАКЛЕТВА

Кереух и Азра седе на сећији у соби која је намешћена као и многе муслиманске сјаробосанске куће.

КЕРУХ: Наћи ћемо га. Преврнућемо сваки камен и спалити сваки грм, само да га нађемо. А, кад га нађемо, клаћемо га горе но његове. А онда ћемо га недокланог у јаму да зна ће му је мисто. Посље њега клаћемо све остале. Сјеме ћемо им затрти. Осветићу Мујагу и све твоје.

АЗРА: *(Храјавоџ љаса)*
Само њега хоћу. Хоћу да му ја судим.
(Плаче)
Сама сам. Нејмам више никог...

11. ЈАНКО И АЛИЈА

Шума. Јанко и Алија чистије оружје.

ЈАНКО: Данас си мого погинути.

АЛИЈА: Али нисам.

ЈАНКО: Летиш к'о јуне, а тако се глава најлакше губи.

АЛИЈА: Кад видим усташе, крв ми узаври.

ЈАНКО: Чини ми се да се светиш?

АЛИЈА: И ти би да су ти све к'о мени побили.

ЈАНКО: Нисам знао да и ваше кољу... У мом крају су само Србе. Свог никог.

АЛИЈА: Код нас сваког ко није с њима. Моје су због мене прво митраљезом, а онда су хин и мртве овјерили. Свашта су им радили.

ЈАНКО: То знам.

АЛИЈА: Знаш из прича. Цијела Козара је тада горјела. И ја сам једва сам жив ост'о.

ЈАНКО: Како то да се поново ниси нашо са својим друговима?

АЛИЈА: Не знам... Послије њемачког и усташког похода, није се знало гдје се ко налази. Ни сам не знам како сам се из обруча жив извук'о

ЈАНКО: Чуди ме да си баш код нас дошо. Од Козаре до нас било је још партизана.

АЛИЈА: Можда зато што сам само ноћу ходао,
(Гласно се насмеја)
те ме је она, црна до вас и довела.
(Како се нагло насмејао, њако је и ѡресѡао)
А је ли неко твој у овом проклетом рату страда?

ЈАНКО: Сви.

- АЛИЈА: Како?
- ЈАНКО: Заклани су за столом, за ручком.
- АЛИЈА: Онда се и ти светиш.
- ЈАНКО: Ја се не светим.
- АЛИЈА: Па што онда ратујеш!?
- ЈАНКО: Ја не ратујем већ се борим против гадова и за слободу свих људи. Светити се није људски.
- АЛИЈА: Е, то је баш људски... Око за око, зуб за зуб, то је право људско осјећање.
- ЈАНКО: Тако и невини страдају.
- АЛИЈА: Ако су од истог соја, онда нека и страдају.
- ЈАНКО: То значи не разликовати се од усташа.
- АЛИЈА: Боље и тако него тражити правог кривца. Можда прави кривац и не постоји? То су можда њедра која су тог кривца изњедрила.
- ЈАНКО: Тако се не може говорити. Можда међу њима има и неко твој.
- АЛИЈА: Ако их има, нису моји...
- ЈАНКО: Јесу. Твоји су. Ако није крв, онда вам је вјера иста.
- АЛИЈА: Вјеру у ово не мјешај.
- ЈАНКО: Болан, шта ти је!? Не галами толико. Чуће те неко...
- АЛИЈА: Нека чује. Свашта ми можеш рећи, али ми у вјеру не дирај. Све треба побити... и оно у кољевци.
- ЈАНКО: То су чисти и неукаљани.
- АЛИЈА: Таквих нејма. Ако их и има, њих само Алах може спасити.
- ЈАНКО: Ма, јебо богове. Они су свему криви.
- АЛИЈА: Алах није!
- ЈАНКО: Шта ти би!?
- АЛИЈА: *(Хвања се за каму)*
Алаха не дирај. Он није крив. Он је највећи!
- ЈАНКО: Смири се. У партији се и међу партизанима у бога не вјерује.

- АЛИЈА: То нема везе са партијом.
- ЈАНКО: Де, болан, шта ти је!... Смири се. Ни наш Крист ништа није бољи.
- АЛИЈА: Нећу да те слушам... Алах је нешто друго.
- ЈАНКО: Због вјере у Божове, Алахе и Крестове, нестаће нас.
- АЛИЈА: Да. Вас хоће...
- Алија зграби аутомат и несјаде у шуми.*
- ЈАНКО: *(Увијајући цигарету)*
Мораћу ја припазити на те. Мораћу.

12. АЛИЈА И АЗРА

Азра са примейним ожилком на враићу, искривљене жлаве, нага до појаса, само у шалварама, пере се под свејлошћу лампе.

Нагла луињава о враића. Азра се улаши.

- АЛИЈА: *(У off)*
Отварај! Отварај или пуцам!

Азра облачећи блузу отивара враића.

Уида Алија. Аутоматом гџура улашену Азру.

- АЛИЈА: Тамо.

Азра крену уназада ка сеији. Закачи лавор, који се изврну, вода се проли. Она се инстинктивно сагну да подигне лавор. Блуза се расивори. Помолше се наже грудџи.

- АЛИЈА: Остави то. Касније срећуј. Сједи!
(Глас му је блажи)
Сама си?

- АЗРА: Сама.

- АЛИЈА: И ово је усташка кућа?

- АЗРА: Била...

- АЛИЈА: Како била!?

- АЗРА: Осим мене нејма више никог... Сви су побџени.

- АЛИЈА: И Мујага?

- АЗРА: А!?... Да.

АЛИЈА: Када!? Како?

АЗРА: Има двије године.

Азра зајлака.

Алија закључа врати. Седе поред Азре. Она се одмаче.

АЛИЈА: Не бој се. Ја сам Алија... Чула си за ме?

АЗРА: Алија, Алија?... Ах, да... Брацо и дид Ђафер су те спомињали... Али...

АЛИЈА: Шта?

АЗРА: Оклен ти у партизанима?

АЛИЈА: Још прије дви године сам видио да наше пропада. Моро сам живу главу сачувати па сам им пришо. Дошо сам међу ове ће ме не познају... А кад оно рече да је Мујага погино?...

АЗРА: Тако, са'ће дви године...

АЛИЈА: Био ми је к'о брат... Шта ти је то на врату?

АЗРА: Од метка... Од оног дана кад су остали побијени... Чудом сам жива остала... Шта ако те неко препозна?

АЛИЈА: Нема ко. Осим Мујаге и дида Џафера мене овдје нико није познавао, а ни видио.
(Вади кутију са цигаретама. Пријали)
Знаш ли ко их је убио?

АЗРА: Мислим да знам.

АЛИЈА: Реци ми.

АЗРА: Не могу... Заклела сам се да ћу му ја судити.

АЛИЈА: *(Нејриметно извлачи каму из корица)*
Шта ако он тебе први види?

Одједном се најољу зачуше кораци. Алија врати каму. Најољу се све уишиша. Алија усјаје. Крену ка вратима.

АЛИЈА: Идем, и никоме не говори да се познајемо... Док се власт овдин не среди, нећу ти се јављати.

Ојрезно излази.

13. СВЕДОК

Алија споји испод шрешиње. У сенци је и осмашра месечином обасјано дворшшш и ошворену кашшју.

Испод спола је Јанко. Неомичан је.

АЛИЈА: Нема никог... Сигурно патрола... Мог'о сам још остати. Иако кривоврата, лијепа је... Срећа њезина па у мѐ не сумња... Мисли да је то неко кога она добро зна урадио. Само, ко ли је то?... Здушно ћу јој помоћи да га нађе.

Изази из дворшшша. Након неколико шренушака, кад је био сишуран да је сам, Јанко изађе испод спола. Наслони се на шрешињу.

ЈАНКО: Како ми раније синило у главу? Само зликовци имају онакав поглед и осмјех..... Боже, он је Мујагу и све његове, а она у ме сумња... О, ђаволе, јебо мајку своју! Она мени хоће да се освети. Морам брзо да радим. Морам сазнати ко је он. Само, када је то урадио? Међу нама је двије године, а за Мујагу се сазнало тек кад смо град ослободили!

Обазриво крену ка кашшји.

14. СУОЧЕЊЕ

Јанкова канцеларија. По намешшају и још неким дешаљима види се да је шју канцеларију корисшио Мујага, само су на зидовима друе фотшграфшје... Тшшо, Сшшљин...

За сполом седи Јанко. Пажљиво чшша некаква докуменшша.

Улази Алија.

АЛИЈА: Тражио си ме друже Јанко?

ЈАНКО: Да... Сједи.

Алија седе на сполицу шреко шшша Јанка.

Јанко и даље чшша. То шраје шрилично дуго.

АЛИЈА: Друже Јанко, ти к'о да ме не примећујеш?

ЈАНКО: Сачекај мало...
(Склош фасциклу са докуменшшима)
Данима те не виђам.

АЛИЈА: Посао друже комаданте. Трагамо за скривеним злочинцима, издајницима и одметницима.

- ЈАНКО: Ђе?
 АЛИЈА: Како ће!?!... По шумама, селима... Свуда ће мислимо да се крију.
 ЈАНКО: И?
 АЛИЈА: Знаш и сам. Сви извјештаји прво теби долазе...
 ЈАНКО: Зато те и питам... Како то да ни једног усташу твој вод није ухватио? По твојим извјештајима испада да их овдје никад није ни било, а затрли су пола мјеста.
 АЛИЈА: Ти к'о да сумњаш у ме, друже Јанко?
 ЈАНКО: Чини ми се да не радиш како треба.
 АЛИЈА: Како!?
 ЈАНКО: Све радиш сам и на своју руку, а то друже Алија, или друже поручнике није по правилима...
Вади металну шабaкeру. Извади циџарeтy. Припaли. Алију не нуди, чему се овај љомало зачуди.
 ЈАНКО: *(Након неколико љовучених димова)*
 Као што рекох, не виђам те ових дана... Поготово не увече... Никад ниси с војском. Ђе будеш?
 АЛИЈА: Ово је испитивање?
 ЈАНКО: Одговори! Гдје будеш кад ниси с војском, а с војском највише мораш да будеш?
 АЛИЈА: Па, овај... обилазим околна муслиманска села. Ођу да се зближимо с народом. Покушавам их увјерити да нас се не боје... Наравно, ко није крив... Више се не светим.
 ЈАНКО: Само ради тога?
 АЛИЈА: Друже Јанко, шта је ово? На шта то циљаш?
Јанко устaјaје од стoла. Хoдa љo кaнцeлpији.
 ЈАНКО: Виђаш се с оном Азром... Стално си код ње... Зашто?
 АЛИЈА: Допадамо се једно другом. Зар се то не смије?...
 ЈАНКО: Смије... Да, али ипак би требало да будеш обазривији, ко зна шта она смјера.
 АЛИЈА: Друже Јанко, ти као да си љубоморан... Знам ја за вашу везу прије рата...
 ЈАНКО: Рекла ти је?...
 АЛИЈА: Да...
 ЈАНКО: Је ли ти још нешто рекла?
 АЛИЈА: И је и није.

- ЈАНКО: Знаш ли ти да је она је сестра највећег овдашњег крвника?
- АЛИЈА: Али, она није...
- ЈАНКО: А ти?
- АЛИЈА: *(Скочи)*
Шта ја!? Шта то хоћеш да кажеш друже команданте?
- ЈАНКО: Сједи! Идеш њој да би главу сачуво.
- АЛИЈА: Друже Јанко, шта то причаш!? Не разумијем те! И од кога ја то да чувам главу? Од кога и зашто?
- ЈАНКО: Од ње... Ти си,
(Пауза. Одлази за својо)
слушај ме добро сатниче, или ако ти је драже; друже поручниче, сву њену фамилију побио... Ње се бојиш као јединог свједока.

Алија се повлачи ка вратима. Хвати се за фуџролу да би извадио њишиољ. Јанку је њишиољ већ у руци.

- ЈАНКО: *(Наставља)*
Стани! Тааако... Имамо све о теби. Прије но што си дошо у партизане био су Црној легији. Ево,
(Оћвара фасциклу)
ово је све о теби...
(Узе је. Чииа)
“Алија Ујуповић је након оснивања НДХ одмах ступио у усташку Црну легију...” Ово ћу прескочити... Основни подаци о теби, али и сви твоји злочини... Још ћу само ово: “... Уколико нешто знате о њему, одмах ступите у акцију!”

Из фасцикле испадоше неки њицири. Јанко се сагну да их њодигне.

У њом моменћу Алија ѡрже револвер из фуџроле. Поче ѡцаѡи. Само један метак ѡгоди Јанка, и ѡо у ноћу. Јанко клону из свола. Тада у собу ућадше два ѡрићизана.

Алија није свићео да ѡуца у њих јер га ѡкоси рафал једноћ од њих. Дрући ѡрићра до Јанка. Помаже му да се ѡридигне.

- ЈАНКО: *(Седајући на сволицу. Једва..)*
За мало...Штене једно усташко...
(Гледа у краву ноћавицу)
Срећа па није закачио кост... Изнесите га, и болничара ми доведите.

КРАЈ ПРВОГ ДЕЛА

ДРУГИ ДЕО
1972. година

1. КАО ЛАМЕНТ

Вече је. Јанкова кућа. Сеоска босанско-крајишка кућа седамдесетих година. Са плагфона виси сјајлица која обасјава креденац, сито, неколико сиволица, ошман. Телевизор, је укључен. Промичу слике некаквог скупа, на којем народ носи њовелике ирансиареније њосвећене брајисиву и јединсиву, самоујрављању... социјализму... Маса аилаудира говорнику на бини. Тон је њошћуно ушћиан.

Јанко крејак шездесетњогодишњак, мада са нејприродно великом, ѓрбом на леђима, седи за ситолом. Мара њосћавља јело исћред Јанка.

МАРА: Де болан, појачај мало. Да чујем шта човјек говори.

ЈАНКО: Он не говори већ брабоња!

Мара седе преко њућа Јанка. Јанко једе. Мара ѓа њосмаћра.

ЈАНКО: Зашто ти не једеш?

МАРА: Не могу.

ЈАНКО: Због Мике?

МАРА: Једва чекам да дође.

ЈАНКО: Ко зна кога нам доводи?

МАРА: Де, болан!

ЈАНКО: Немој ти мени “де, болан”. Испада да смо је родили само да би у бијелом свијету момке тражила.
(Преко заложја)

О оним претходним нам је нешто и писала, а о овоме само да су се узели и да дијете с њим чека...

МАРА: Немој тако за своје дијете говорити...

ЈАНКО: А свадбу сам хтјео да јој правим...

МАРА: И ја би то највољела, али сада, шта је ту је...

ЈАНКО: *(Пауза)*

Ко зна кога нам доводи...

Јанко је убрзо јео. Мара склања суђе. Јанко ирићали цићаретју.

ЈАНКО: *(Насћавља)*

Или нешто крије.

- МАРА: За три дана су овђе па ћемо сазнати. Срећа па је наш...
Замисли да је Њемац... Шта би онда?
- ЈАНКО: Не могу то да замислим... Ми и Нијемци вјековима не
можемо заједно...
- МАРА: Али кад би нам био зет.
- ЈАНКО: Ни то се не може замислити
(Насмеја се)
осим ако би знао да коси.
- МАРА: Ваљда ће овај знати?
Мара појача ѿон на ѿелевизору.
- ЈАНКО: Утрни то. Више не могу да слушам те барабе. Од кад за
њих и себе знам, увјек исто говоре. Блебећу. Све знам
шта ће рећи, сада и кроз три сата. Ово су говорили и
кад смо пушке носали, и кад су ме на Голи отјерали и
кад су ми ову грбу направили. Стално говоре како ће се
боље живјети, а тог бољег никако нема. Све је горе и
горе.
- МАРА: (Искључујући ѿелевизор)
Шта ти је наједноч!?
- ЈАНКО: Ништа... Најбоље би било да то сокоћало никад у кућу
нисмо уњели. Од кад га куписмо, исте људе на њему
виђам к'о да су мишеви, па се увукли унутра...
(Пауза)
То су исти они које сам у рату виђао. Тај ђаво к'о да је
само за њих ижињан. Продаћу то. Нећу више да слу-
шам крадљивце. Прво су ми украли младост. Потом
душу, онда тијело. Данас сам нико. Сви су ме забо-
равили. Поново се овом Босном бегује. Јопе се Алах,
Павелић и краљ призивају.
- МАРА: Јанко, побогу!... Сједи! Смири се.
- ЈАНКО: Не могу... Уби ме самоћа и ово лудило око нас. Све ме
полако сужије и гуши. Зар не видиш да у селу осим
старости никог нема. Никог осим биједе и јада.
- МАРА: Ко Бога те кумим, де доста...
- ЈАНКО: Не могу... Ниђе никог...
- МАРА: Има...

- ЈАНКО: Има камења, празних кућа и црних бандера. Мајку им крваву! Довели су нам струју кад је сав свијет отишо, кад није имала кога и шта да освјетли... Кад је остало сам оно што је дан до смрти. Де, кажи да нисам у праву...
- МАРА: Јеси...
- ЈАНКО: Наравно да јесам, јер тим кутијама оће да нас преваре... Преварили су нас четерс' прве, па четерс' осме, па ево и ове, седамдесет и неке нас varaју.
- МАРА: Сам си крив што нам је вако и што смо овдје остали. Да си хтјео, мог'о си свашта имати и више постићи.
(Пауза)
Ти си хтјео правду, а сав паметан свијет је од тога побјег'о. Од тога и одавлен.
- ЈАНКО: Зар сам ја зато будала?
- МАРА: Не, али знам да је из рата свако нешто извукао. Ти ниси ништа. Уствари, и ти си. После Голог, пост'о си путар... Поправљ'о си путеве народу којем си из магацина милостињу дјелио. Нису ти ни фала рекли.
- ЈАНКО: Мени фала не треба, али лопове нећу да слушам. Нисам ратовао да лажу и мажу. Да краду... Да серу кад 'оће и по коме 'оће.
- МАРА: Ако Бога милога знаш, престани!... Иди, лези и одмори се... Када ћеш се наспавати? Ни пола баре ниси покосио.
- ЈАНКО: Добро... А кад рече да они стижу?
- МАРА: У суботу.

2. НА ПОМОЛУ

Хошелска соба. Есад на кревету лежећи поспимају разасирише фотографије. Узима једну. Пољуби је.

- ЕСАД: Мајко, још који дан и испунићу завет. Осветићу бабу, дједа и остале... Осветићу све којима је зло нанио. Раније нисам могао. Нисам знао како. Твоју и бабину слику и слике свих осталих стално са собом носим... Стари Кереух ми је обећо све остале на којима је даића Мујага. Мајко, убићу га у његовој кући.

Покушај отиварања враића. Есад брзо скупи фоитографије и сиви их у цей сакоа. Одлази ка враићима. Отивара их.

Улази Мика. У поодмаклој је шрудноћи.

МИКА: Што си се закључо!?

ЕСАД: Мало сам дријемао... Нисам мислио да ћеш се тако брзо вратити.

МИКА: Нисам знала шта ћу и гдје ћу. Радње су затворене, а и уморила сам се...

ЕСАД: Јеси ли шта купила?

МИКА: Неке ситнице.

ЕСАД: *(Седи, ња поштом леже на кревети)*
А карте?

МИКА: Јесам. За сјутра у девет. Тамо смо неће око шест-седам увече.

ЕСАД: Тек!?

МАРА: Није ово Њемачка. Сретни смо да је било и мјеста...
Кад ниси ћио колима...

ЕСАД: Како ли ће нас дочекати кад сазнају да сам муслиман?

МИКА: Ти опет о томе! Рекла сам ти, нормално.
(Леже поред њега)
Ћаћа је с тим стварима још у партизанима раскрстио...
Крај њега и ја сам то тако прихватила. Да нисам, не би ни били заједно. Помјери се мало... Све више се за-
марам.

ЕСАД: *(Помери се. Кад се Мика намесити, он наслања уво на њен сивомак)*
Шта мислиш, ша ћеш родити?

МИКА: Дјечака...

ЕСАД: Како си тако сигурна!?

МИКА: Тако...

ЕСАД: Које име ћемо му дати? Српско ил' муслиманско?

МИКА: До тад има још два мјесеца. Ма, нек се зове како оће, само да се здраво и весело роди...

ЕСАД: *(Пољуби је)*
Баш те волим.

3. АБЕТ

Једна обична њолумрачна сјаринска кафана. Кафана је њразна.

Кереух, је сјарац, њолађано мейе њод, али честјо гледа кроз умрљан сјаклени излођ.

У кафану њолађано улази Есад. Кереух баци мейлу, хийро, шийо не одђовара њеђовим годинама, њриђрли Есада.

КЕРЕУХ: Фала Алаху.

Пусји Есада. Овај седе за неки сјо. Кереух закључа враји. Навуче ѡрљаве ѡлишане завесе.

КЕРЕУХ: *(Седе насјрам Есада)*
Мислио сам да неђеш дођи.

ЕСАД: Како си?

КЕРЕУХ: Богу фала, добро... Знађи, ниси одусто?

ЕСАД: Нисам.

КЕРЕУХ: Колико је прошло од кад се нисмо видели?

ЕСАД: Десет година. Од мамине сахране.

КЕРЕУХ: Како врме лети!... Све више личиш на Азру.

ЕСАД: А и на бабу. Често гледам слике које ми је мајка дала. Да није тих слика не бих ни знао како је изгледао. Хођеш ли ми дати и оне остале што си обеђ'о?

КЕРЕУХ: Хођу, али тек кад завршиш поса. Било би ризиђно да хин сада тамо носиш. Ђе ти је жена?

ЕСАД: Спава.

КЕРЕУХ: Алах је највеђи кад вам је путеве укрстио. Без тога никад се ништа не би могло урадити... Зна ли она шта о теби?

ЕСАД: Само да сам рођен у Загребу и да смо од шездесет и неке живјели у Њемачкој.

КЕРЕУХ: Добро је.

ЕСАД: Каков је он? Устрептим кад помислим на сусрет с њим.

КЕРЕУХ: Не знам какав је сада, али у оно, наше врме био је прави шејтан. Ето, какав је био, море ти ређи и то да у је у врме усташке власти сам у наша села залазио.
(Пауза)

Касније, кад су ови дошли на власт, доп'о је робије, ко

сваки који је мало више мислио.

(Смеје се)

Тамо на Голем отоку, и ми и црвени робијали смо заједно. Разликовали смо се по томе што смо ми били стражари који су црвене ђували и васпитавали. Ја сам њега лично добро ућио и васпитавао. Видјећеш то одмах кад га угледаш. Грбав терет на леђима носа... За главу је нижи но што је био...

ЕСАД: А жена ми је говорила да је висок, јак...

КЕРЕУХ: И јесте... Иако грбав још је виши и јачи од тебе. Али, како је ипак остарио ни његова снага није што је била, а и сада је тамо нико и ништа. Његови су га заборавили, па тако, кад га смакнеш, нико за њим неће жалити... Онакве к'о што је он, комунисти брзо заборављају.

ЕСАД: Мислиш да ће бити лако?

КЕРЕУХ: Ако си ријешен, и ако имаш Алијине крви у себи, оће. Само, ђувај се. Гледај да што мање с њим разговараш да те не би открио...

ЕСАД: Па не могу само шутјети...

КЕРЕУХ: Памти што ти говорим и владај се како триба, а ћим то урадиш, бјежи. Бјежи амо. Од понедиљка, хефту дана ћу те чекати. Све ће бити спремно да те у Њемачку вратимо. Послије хефте бјежи на другу страну и сам се сналази.

ЕСАД: Добро, а шта ћу с њима двима, Миком и матером јој.

КЕРУХ: Њи не дирај, а поготово не Мику. Твоје дијете носи... Не смијеш бити чедоморац... Зна ли она за ме?

ЕСАД: Не.

КЕРЕУХ: Добро је... Добро због милиције кад је будну испитивали.

Есад устјаје. Устјаје и Керух. Ойраишијају се загрљајем.

КЕРЕУХ: *(Пре него што ће Есад изаћи)*

Ђувај се. Немој да те освета и мржња обузму. Владај собом ко што су ти бабо и даиђа Мујага радили... Само ако будеш паметан, биће како си наумио.

4. СУСПРЕТ

Јанкова кућа. Вече је. Есад, Мика и Јанко седе за сџолом. Мара их њослужује.

ЈАНКО: Велиш, Есад? Муслиман?

ЕСАД: Да.

ЈАНКО: *(Исџразни чашицу)*

Нек си ти мени жив и здрав. Чим је тебе моја Мика од свих силних момака изабрала, онда мора да си добар човјек, па макар био и сам црни ђаво.

ЕСАД: Хвала...

ЈАНКО: Не пијеш?

ЕСАД: Пијем, али ракије не... Мико...

МИКА: А?

ЕСАД: Извади ли ти онај коњак?

МИКА: Јој, заборавила сам...

Усџаје. Излази. Убрзо се враџи, носећи боцу француског коњака. Даде га Есаду. Овај Јанку. Јанко загледа џрбушасџу боцу.

ЈАНКО: Је ли и ово њемачко?

ЕСАД: Није... француско је...

ЈАНКО: Жено, дај друге чашице. Ово се изгледа не пије из ракијских.

ЕСАД: И не пије.

Мара доноси друге, мало веће чаше. Јанко оџвара флашу. Сџа џиће. Мара доноси алуминијумске џањире са кајмаком, џршутом...

МИКА: Баш сам се ужељела...

Само шџо је Мара сџавила џањире, Мика узима џанко исечене комадиће џршуте.

МИКА: *(Есаду)*

Узми... Прелијепо је...

ЕСАД: Не могу.

ЈАНКО: Узми... Пршута са сваким пићем иде...

ЕСАД: Стварно не могу.

- ЈАНКО: *(Наискаји чашицу. Цокну)*
 Да ти можда не смета што је свињско? Ако хоћеш, има
 и сушене овчетине... Мара ће то зачас насјећи.
- ЕСАД: Нема то везе с тим... Просто не могу...
- ЈАНКО: Болан, опусти се... Нервозан си...
- ЕСАД: Нисам... Јесам... Онако, од умора...
- ЈАНКО: Де, међу својима си... Што је Микино, то је и твоје...
 Одморићеш се... Дај, да попијемо још по једну.

Есад исцрпни чашу, ња је даде Јанку. Овај сија њему ња себи.

- ЈАНКО: Е, па, још једноч ми живјели и добри ми дошли.
- ЕСАД: Хвала... и живјели...
- Мара седе поред Мике. Грли је и милује по лицу, док Мика халаливо једе.*

МАРА: Па који си мјесец, пиле моје?

МИКА: Седми...

МАРА: И ја би рекла. Види се...

ЕСАД: Шта мислите да ће родити?

МАРА: Мислим да ће бити мушко...

ЕСАД: То и она каже...

ЈАНКО: Више бих волио да буде женско...

МИКА: *(Пуних усја)*
 А што, болан ћаћа!?

Јанко вади своју табакеру са цигаретама. Узе једну, и њаман да пријали, Есад извади кушију Малбороа.

ЕСАД: Пробај ове...

*Јанко узе једну цигарету. Мирише је. Пријали. Дубоко удахну дим
 које дуго исцрпнио из себе.*

ЈАНКО: Матер им швапску, оклен им вакав дуван!?

ЕСАД: Није њихово, то су америчке цигаре...

ЈАНКО: Види се...
(Мики)
 Зато ћери што мушкарци зла чине... На овом свијету
 док је мушког свијета биће зла, па би ето, волио да
 ниједно моје унуче не будне мушко и да моја лоза
 будне прва која ће злу стати на крај... односно да моја
 лоза почне прва да склања зло са лица ове лијепе
 планете земље...

- МИКА: *(Слајко се смеје)*
Како је то смијешно што си реко...
- МАРА: Попио коју, а стара човјека пиће лако увати и одма почне свашта да прича...
- ЈАНКО: Де ти жено, језик за зубе... Је да ме је пиће мало у'ватило, али знам шта говорим... О овоме ја одавно овако мислим...
(Есаду)
Знаш, да сам мало писменији... да сам чудô писменији, писао бих о овоме, јер...
(Повуче ојейи дубок дим)
ја сам у дубини своје душе сигуран да су мушкрати измислили сва зла свијета... Ето то је почео Адам, и завршиће га опет неки Адам или Адем...
- МАРА: Е, болан, ће си ти забраздио!... Није дјечи до твојих говораницја...
- ЈАНКО: Не рекох ли ја теби да ушутитиш...
(Гаси џигаретју)
Да... Имаш право... Сопствене муке само ја сам разумијем и само ћу их ја моћи утјешити... Опростите ми дјецо моја... К'о што вели ова моја паметна сапутница: старост и пиће не иду... Ал', иде дубока ноћ, па је вријеме одмарању...
- ЕСАД: Све што си реко баш ми се допало, и то је први пут да сам нешто овако чуо...
- ЈАНКО: Ајде болан, то сам се ја само шалио...
- ЕСАД: Него, нисам вас тако замишљао.
- ЈАНКО: А, како ли си ме то, соколе мој, замислио?
- ЕСАД: Па, мало другачије... Некако... не знам да кажем.
- ЈАНКО: Кад не знаш, ондак и немој... Видиш, ја тебе нисам никако... Пао си к'о с небеса, да си... Наша ћер, а твоја жена, ништа нам о теби, ни о свему овоме није писала...
- МИКА: Било ми је незгодно. Нисам знала шта ћете мислити.
- МАРА: Зато што није наш?
- МИКА: Да.
- МАРА: Свашта од тебе.

- ЈАНКО: Мала, ја сам тебе учио , а и кад сам те у бијели свијет испраћао да се људи дијеле само на добре и лоше. А, да ли се клањају, крсте или на све то прде, уопште није важно...
- ЕСАД: А у које ја спадам?
- ЈАНКО: Под овом шкиљавом сијалицом изгледаш ми
(Чини паузу, љродорно љосмајрајући Есада)
лијеп и млад...
- ЕСАД: Не мислим на то, већ на друго, на оно људе или не људе...
- ЈАНКО: Е, ја ти то одма' не могу рећи... Нема ни два сата да смо заједно...
(Пауза)
Уосталом, то моја Мика зна... Уствари, то ти најбоље знаш ко си, шта си и чији си...
- ЕСАД: Не разумијем...
- ЈАНКО: Разумијеш синко, разумијеш... Само, немојмо сада о томе... Касно је већ... Има дана, причаћемо па ће се много тога сазнати, па и то ко је ко и шта је шта...
- ЕСАД: Да...
(Поји љиће. Пали циџарейу. Гледа у Мику)
Да. Причаћемо.

5. СУМЊА И ЗЕБЊА

Јанко за сѣолом, дремуцка. Мара љолажано, шѣо љише може, љере суђе. Јанко се наједном љрже. Трља чело.

- ЈАНКО: Само што нисам заспао.
- МАРА: Иди у кревет, и лези к'о човјек...
- ЈАНКО: Не иде ми се...
(Оѣей љали циџарейу. Након неколико љовучених ди-мова)
Не ваља... Никако не ваља.
- МАРА: О чему ти то!?
- ЈАНКО: О овом момку за ког се Мика удала.
- МАРА: Шта је сад!?... Је ли то зато што је Турчин?

- ЈАНКО: Није то, и сама знаш да ми то не смета...
- МАРА: Па шта је онда!?
- ЈАНКО: Подсећа ме на неког... Оне његове очи... руке к'о да су ме некад глеле и дирале...
- МАРА: Е, вала, сад га прећера!
- ЈАНКО: Не знам. Нека зебња ме обузима...
- МАРА: Зато си ти њега онако гледб и зато си свашта говорио... Хтјео си да га испровоцираш да ти каже чији је...
- ЈАНКО: Да.
- МАРА: Па и да ти је рекао, ништа ти то не би значило. Ти одавлен ниси није отишо, а поготово не у Загреб, а и он је сигурна сам први пут за наше мјесто чуо кад се с Миком нашао...
- ЈАНКО: Све што велиш тачно је и има смисла, само... Не знам. Стварно не знам... Бојим се да нешто крије.
- МАРА: Наравно да крије. Па неће ваљда све да нам каже за два сата.
- ЈАНКО: Маро, у његовим очима је мржња!
(Гаси цигарету. Тихо сикну)
Мржња, Маро!
- МАРА: Каква мржња, бог с тобом!? Да нас мрзи, не би се с Миком женио, и у кућу нам дошо... Нит нас зна, нит нас позна...
- ЈАНКО: То ме и чуди.
- МАРА: Које?
- ЈАНКО: Што је баш Мику, а не неку другу за жену узео.

6. НОЋ ИЛИ ИДИЛА

Соба с креветом. По зидовима њредивни ћилими. Есад њолађано обилази собу. Посмајра ћилиме. Мика лежи.

- ЕСАД: Лијепа соба. Допадају ми се ови ћилими... И моја мати је сличне имала.
- МИКА: Па шаре су свугдје исте... Ово је мајка све сама откала...

Есад се задржа поред једног, мало неуједначених шара.

МИКА: Ја сам онај мали започела, а мајка довршила... Види се разлика у шарама.

ЕСАД: Види... Твоје су љепше.

МИКА: Немој ме засмијавати... Ај' у кревет... Зар ниси уморан?

ЕСАД: Тражићу јој да нам га да... Мислиш да ће дати?

МИКА: Како неће... Па осим мене никог немају.

ЕСАД: *(Подсмешљиво)*
А ја, а то дијете?

МИКА: Боже, како си то чудно рекао!

ЕСАД: *(Прилази кревету. Неколико иренуџака џосмаџира Мику, а џоџом се џоче свлачиџи)*
Па ваљда смо и нас двојица или двоје, њихови, а?

Есад се увуче поред ње.

МИКА: Загрли ме...
(Есад је нежно загрли)
Како ти се допадају?

ЕСАД: Ипак им није свеједно што сам муслиман.

МИКА: Гријешеш, али, ако и не гријешеш, ипак их мораш разумјети... Свугдје се, па и овдје на мјешане бракове подозриво гледа.
(Пауза)
И ти си мало крив.

ЕСАД: А што!?

МИКА: Избјегавао си сваки разговор о својима, ко су, одакле су...

ЕСАД: Па, има времена, сазнаће... Не могу им одмах све рећи...

МИКА: Знаш.

ЕСАД: Кад знаш, зашто онда о томе говориш?

МИКА: Зато што ми је ћаћа старо сумњало.

ЕСАД: А шта има да сумња!?

МИКА: Е, јеси неки!

Есад нагло усџаде из кревета. Заџали циџарету.

МИКА: Шта ти би!? Сви стари људи су такви. И у огледалу кад се виде, сумњају да су то они... Јој како ме гуши тај дим. Молим те угаси је.

Есад отвори прозор. Баци полусиушену цигарету.

7. ДОРУЧАК

Простор пред Јанковом кућом. Сличан је оном као кад је кућа горела, само што је сада испред куће изникло пет високих јела. Испод једне од њих је сто. За столом су Јанко и Мика.

ЈАНКО: Има два сата како је отиш'о!... Може негдје збасати. Требало је да пођеш с њим.

МИКА: Не бој се тата... Зна се он сналазити. Знаш, он Њемачкој, свако јутро, било да је киша, сунце, снијег, одлази у шетњу... Недјелом га и по неколико сати нема.

(Пауза)

А ја нисам могла. Брзо се замарам.

ЈАНКО: Дијете, реци ти мени, ће се ви нађосте?... Зар тамо баш ниједног Србина није било?... Или бар да си се за неког Нијемца удала. Могла си, лијепа си, и ниси неписмена...

МИКА: Боже, хаћа, како можеш тако!? Је ли он теби смета?

ЈАНКО: Не.

МИКА: Па зашто ме онда то питаш?...

ЈАНКО: Онако...

МИКА: Зато што је муслиман?

ЈАНКО: Ни то ми толико не смета.

МИКА: Онда ништа не схватам... Есад је добар човјек. И ја њега, драги мој хаћа премного волим... Чини ми се да од када сам с њим, никад нисам била срећнија.

ЈАНКО: А ја због њега цјелу ноћ нисам спавао. Ја сам се њега, ћери моја мила, уплашио.

Долази Мара. Доноси кафу.

- МАРА: *(Сѿуишѿајући послужавник на сѿо)*
Шта то болан говориш!? Пушти дијете на миру. Мико, не слушај га... Излапио је... Сваким даном је све гори и гори... Нико и ништа му не ваља... Чак ни ја.
- ЈАНКО: Е, има да ме слуша. Срећо моја, јѣ да ти је он муж, а и да га као што кажеш, волиш... можда и он тебе воли, али... Мико, дијете моје, он нас, поготово мене мрзи!... Не знам зашто, али тако је. Видио сам то синоћ, чим сте дошли...
- МИКА: Ђаћа...
- ЈАНКО: Ја говорим само оно што осјећам... Чувај га се...
- МАРА: Он је отац твог унучета, човјече!... Не говори тако.
- ЈАНКО: Ма, може он бити и отац самом богу, али од њега ћемо зло доживјети!
- МИКА: *(Бризну у ѿлач)*
Како можеш!? Ништа није урадио. Да сам знала да ћеш бити такав, да ће ти сметати, никад не бисмо ни долазили... Он ми је све...
- МАРА: *(Милује Мику)*
Дјете моје мило, немој... Јанко, де остави је.
- ЈАНКО: Престаћу, али упамтите шта сам рекао... Чувај га се.
(Пауза)
Требало је раније, а не сада да ти кажем да никакав брак између њих и нас није успио, па неће ни ваш. У мјешаним браковима нема среће. Поготово с њима. Они су за нас зло. Не знаш кад ће ти нож међу ребра. Њихова је судбина да нас кољу...
- Мика не може да савлада ѿлач.*
- МАРА: Јанко, човјече божији, престани! Оћеш да побаци... Гори си од најгорег Турчина. Ни најцрњи душман јој не би реко то што јој ти говориш... Де, мило моје, престани и не мисли о овоме... Ено Есада. Враћа се. Немој му ништа говорити... Ни ћаћи не замјери, рекла сам ти... старост га и немоћ уби...
- МИКА: *(Пресѿаје са ѿлачем)*
Добро... Али, ћаћа, ко бога те молим, немој више. Њега ко и вас волим. Њега можда и више. Поред вас, он ми је једино што имам.

- ЈАНКО: *(Милујући је)*
Де, уреди се.
- Мара улази у кућу. Убрзо се враћа доносећи јело. Присјиже и Есад.*
- ЕСАД: *(Мики)*
Шта ти је!? Што си плакала?
- МИКА: Онако... Нешто ме стигло... ма, без везе...
Устаде и уијрча у кућу. За њом оде Мика. Есад невољно седе преко њуша Јанка.
- ЕСАД: Шта јој је?
- ЈАНКО: Ма ништа. Женску је лако заплакати... И, како ти се чине ове наше врлети? Би ли мого живјети овдје?
- ЕСАД: *(Мажући кајмак преко хлеба)*
Не знам...
(Пауза. Загледа њовећи нож)
Од чега је па је овако оштар!?
- ЈАНКО: Од косе... Сам сам га правио.
- ЕСАД: Види се... Зашто мало свјета овдје има!?
- ЈАНКО: Родили се у погрешно вријеме. У погрешно вријеме у погрешној земљи.
- ЕСАД: *(Преко zaloжаја)*
А!!! Ово баш нисам разумио.
- ЈАНКО: Па то и јесте тешко разумјети, а поготово ономе ко се није родио у Босни и у њој није живио.
- ЕСАД: Зашто!?
- ЈАНКО: Због ђавола и његових слугу.
- ЕСАД: Говориш у загонеткама.
- ЈАНКО: Нема загонетки синко мој... Ђаво, или сам Господ, отац његов, ову земљу, ову Босну су из зајебанције створили. Од кад се за њу зна, у њој није било слободе, али је зато пуна биједе, сиротиње, крађа... лажи... клања.
- ЕСАД: До сада никога нисам чуо да тако о својој земљи говори!
- ЈАНКО: Зато што је у овој Босни, и у овој цијелој јебеној земљи лажни мир... Додуше, дуго већ траје, али је лажни...

- ЕСАД: Не знам и нисам баш сигуран да је тако... Гледајући ова брда, ове шуме... нигдје оваквог мира нисам видио...
(*Смеје се*)
Мада, ја сам још млад па можда много тога нисам доживио...
- ЈАНКО: Момче,
(*Пауза*)
Извини што те тако зовем, још не могу да навикнем да си ми зет, и да ми се шћер тако нагло удала... све ово што сам ти рекао је истина, а ти се мореш са мном шпрдати колико оћеш...
- ЕСАД: Ма, нисам имао такву намјеру... Али, чуди ме да тако говориш... Колико знам, а и све оно што читам, Југославија је земља за примјер како су у њој рјешени међунационални односи.
- ЈАНКО: Страх.
- ЕСАД: Молим!!!
- ЈАНКО: Све је то због страха, синко мој... Да се зло од прије триест година не понови.
- ЕСАД: Слабо знам о томе.
- ЈАНКО: И боље је... Јер, понови ли се, биће горе но што је икад било... Доћи ће до освета... Светиће се сви.
- ЕСАД: Који сви? Ваљда се свете само они којима је неко страдао.
- ЈАНКО: Тако би требало, али у овој земљи, а понајвише у Босни, прво ће се светити они који четерес' и прве нису довршили посао, а ако преживе, послије они које ти спомињеш...
(*Пауза*)
Зато је мало свијета овдје. Што је могло побјегло је бојећи се неког сјутрашњег дана
- ЕСАД: А ти се не бојиш?
- ЈАНКО: Ја се немам ни чега, ни кога бојати...
- ЕСАД: Да ли је баш тако?
- ЈАНКО: Е сада ја тебе не разумијем!
- ЕСАД: И ти си у рату бар неког заклао?
- ЈАНКО: Убио јесам, али нисам заклао...
- ЕСАД: То је исто.

ЈАНКО: Што се пострадалог тиче јесте... Али, што се људскости тиче, није... Убијао сам јер сам морао да се браним да бих остао жив... А они што су клали, то су радили из других, само њима знаних разлога.

Есад се изненада насмеја. Устиаде и уђе у кућу. Јанко је згрануи. Неколико шренуијака седи, иишом иолажано устиаје. Наслони се на једну јелу.

ЈАНКО: Боже, Мико, кога ли си ми то у кућу довела?
(Пауза)
Изгледа самог ђавола!?
(Пауза)
Само којег и чијег, то не знам!

8. КРЕВЕТ

Есад обучен лежи на кревету. У руци држи фоиографију коју нешремице иосмаиџа.

ЕСАД: (Ун. монолоџ. Смешка се)
Бабо, да сам хтио, мого сам га за столом... Нож преко врата, или у ону грбу... Ма, мало је фалило... Добро је да нисам, јер не бих могао побјећи... Не живе само жене овђе... Стигли би ме, а то би онда било као да ништа нисам урадио... Морам остати жив и сина којег ми Мика роди, морам да научим свему чему сам ја научен... Ма... голим рукама ћу ја њега... Бабо, онда ће цјели свијет бити мој... Кад се осветим бићу слободан. Бићу као птица.

9. ПРЕД РУЧАК

Мика и Мара у дворишију за ашјалом. На сшолу бокал, иешикур...

МИКА: Ове јеле су баш израсле... Високе, витке...
МАРА: Што Есад не устаје!?
МИКА: Опио га овај ваздух.
МАРА: Овако лијепо јутро не ваља преспавати.
МИКА: Ма, нека га... А гдје је тата?

- МАРА: Коси.
- МИКА: Зар данас, у недјељу!?... Да то није због мене и Есада?
- МАРА: Зашто због вас, дијете моје!?
- МИКА: Па некако се чудно понаша... Од оног дана, од кад сам плакала, ћутљив је... Чини ми се, што се Есад више одомаћује, да се ћаћа удаљује и осамује...
- МАРА: Гријешиш. То ти је код њега као лош и добар дан. Никад не знаш када ће се насмијати, а када ће те прекорно погледати... А, било недјеља или обичан дан, косити се мора. Заборавила си да се овђе вријеме зачас промјени. Сваки лијеп дан се мора уграбити...
- МИКА: Вољела бих да је тако...
- МАРА: Немој као прије неки дан... Ја ти нисам Јанко. Дијете, мене само твоја срећа интересује и да то што носиш здраво родиш...

На вратица куће се појави бунован Есад. Прилази им. Мика му из бокала полива да се умије.

- ЕСАД: *(Бршиући се)*
Гдје је Јанко?
- МИКА: Коси.
- ЕСАД: Данас! У недјељу?
- МАРА: Мора.
- ЕСАД: *(Осѣавља њешикир на сѣо, мокрим рукама пролази кроз косу)*
А, гдје?
- МАРА: Доље, у Барама.
- ЕСАД: Гдје је то?
- МАРА: Ено, тамо... доље.
(Показује)
А ено и њега... Он је она тачкица што се њише, а уствари замахује косом. Ето, то је он... Чини се близу је, а у ствари, до тамо је пò сата доброг хода.
- ЕСАД: Када ће доћи?... Овај, хоће ли долазити на ручак?
- МАРА: Неће... Косцима се јело носи...
- ЕСАД: Колико видим, он је сам?

- МАРА: Да шта је већ сам... Него, то се тако вели...
(Гледа у крајњу сенку стијола)
Још мало па је вријеме да му се носи.
- ЕСАД: Ја ћу...
- МАРА: А!?
- МИКА: Вала, баш би и могао... Таман да му и мало помогнеш...
- МАРА: Зар зна да коси?
- МИКА: Зна... Их, само да знаш колико је покосио травњака код богатих Шваба.
- МАРА: Е, баш ће му бити драго...
- ЕСАД: Мени још драже... Хоћу да му докажем да сам вриједан "ваше" Мике.
- МАРА: Есаде, ти се нама не мораш доказивати. Чим је она тебе изабрала, ти ондак вриједиш три царева града... Већ смо се почели бојати да ће остати сама...
- ЕСАД: Човјек никад није сам... Увјек се неко нађе да бар кафу с неким попије.
- Мара се осмехну и уђе у кућу. Есад дође до Мике.*
- МИКА: Како се ти знаш умилити, мили мој боже...
- ЕСАД: Морам... А, морам се и твом оцу приближити. Сумњичав је као да у мени ко зна кога види.
- МИКА: Ма пусти га. Он сумња у све. Понекад ми се чини да више вјерује ушима но очима...
- ЕСАД: Е, то си баш добро рекла.
- Даде јој ручник. Седе за стијо. Пријали цигаретију.*
- Долази Мара и доноси му кафу.*
- МАРА: Док ти попијеш каву и испушиш цигару, ја ћу све спремити.
- МИКА: И ја бих с тобом... Нисам била у барама и не памтим.
- ЕСАД: Остани ту, и причај са матером... Није ти баш потребно да по оволикој врућини доље, па вамо ићи... Шта би да ти се слоши? Ја ћу бити тамо сат-два и ето ме...
- МИКА: Па рече да ћеш му помоћи?
- ЕСАД: То си ти рекла, а не ја...
- МИКА: Боже, какав си...

ЕСАД: Де, наравно да ћу му помоћи...

МИКА: Баш волиш да ме сикираш.

Из куће излази Мара. Даје Есаду завежљај са храном.

МАРА: Ставила сам и за те...

10. НАДА И СТРАХ

Кереухова крчма. Дан је, а у мраку је. Кереух за сџолом љрелисџава новине.

КЕРЕУХ: *(Ун. монолоџ)*

Ниђе ништа не пише. Можда се залетио? Можда уплашио? Не пожури ли, онај ће га шејтан познати... Познаде ли га, или прозре, ајме онда... Све ће пропасти.

11. РУЧАК И СМРТ

Бескрајна ливада кроз коју вијуџа љоџок. Део ливаде је љокошен. Јанко коси љик уз љоџок. Саџнуџом, џрба се још више исџиче. Чује се крекеџ жаба.

ЈАНКО: *(Ун. монолоџ)*

Смије ми се. У мојој кући ми се смије! Само не знам зашто... Да, да... Е, Мико моја он је мени познат... Само *(Дуџа љауза)* се не мерем сјетити чији је... Давно је то било...

Сџаје са кошењем. Брише косу љравом. Ошџри је. Одједном љресџаде. Гледа љуџ села.

ЈАНКО: *(Насџавља)*

Шта ће он вамо!? На Свету недјељу косим, само да га не гледам, а њега, ето за мном. Шта ли оно носи? Јело... Зашто га она није доњела, недјељу јој ову данашњу? Долази да ми се опет смије... Е, неће... Више неће. Притегнућу ја њега... Казаће он мени чији је. Чије ли оно руке и очи има.

Посвеџи се ошџрењу, ља кошењу, чесџо љоџледјујући љуџ Есада.

ЈАНКО: *(Насијавља)*
 А, можда сам ја умислио и можда гријешим? Можда ми се само чини? Ма да... То је то; остарио сам... полудио... Да. Нас два живимо у два свијета. Он у своме, ако 'оће море и да лаје и да сваком свашта каже, а ја у овом свом, ни дисати како 'оћу, не могу... Скоро да сам и занијеммо...

(Осмехну се)

Брига је и њега, и Мику за ову земљу и за нас... Брига њи и за Србе, 'Рвате, муслимане... Отишли су ће им је боље и ће нема невоља. Сви су отишли. Увјек ће бити тако. У биједи остају само они који су на муку научили и који осим муке ништа друго и не знају.

Ускоро се приближи и Есад. На другој обали је пошока. Гледа где да га прегази. Јанко пресјаје са кошењем.

ЕСАД: Носим ручак...

ЈАНКО: Тамо, код оног камења је газ.

Есад крену куда му је Јанко показао. Јанко пере руке у пошоку. Седе на ошкос. Пријаљује цигарету. Повукао је дим-два, и дође Есад. Спурси завезљај са храном испред Јанка.

ЈАНКО: Зашто то Мара није доњела?

ЕСАД: Сам сам хтио... Не волим да сам сједим са женама.

ЈАНКО: Ни ја.

Јанко размошава завезљај.

ЈАНКО: Што је оволико послала!? Три се добра косца од оволике жране могу најести.

ЕСАД: Послала је и за те, и за ме.

(Разгледајући околину)

Овдје је прељепо.

ЈАНКО: Само кад гледаш... Него, остави љепоту већ сједи и једи.

Јанко заси цигарету. Есад седе. Једу. Јанко полагано, а Есад брзо, нервозно.

ЈАНКО: *(Пуних усћа)*

Што тако једеш!? Полако болан... Цијели дан је пред нама...

Есад покушава да се смири. Тишина је. Пој ишница, зрикавци, крекети жаба је све ишио се чује. Есад нагло пресјаје са јелом.

- ЕСАД: Ваљда се не љутиш на ме?
- ЈАНКО: А зашто бих се љутио?
- ЕСАД: Па што сам се прије неки дан смијао кад си причо о животу овдје и о осталом...
- ЈАНКО: Јок... Имао си право. Оне приче нису твоја брига. Оне су за оне који су их стварали.
- ЕСАД: *(Усџаје)*
Могу ли мало ја да косим док ти једеш?
- ЈАНКО: Знаш ли?
- ЕСАД: Знам...
- ЈАНКО: Онда коси, само не запињи. Ова барска трава брзо замара.
- Есад узима косу исџод оџкоса. Загледа је. Ошџри је, једном два џуџа....*
- ЈАНКО: Богме, вјешто то радиш... Оштриш боље но ја...
- Есад џриђе Јанку.*
- ЕСАД: *(И даље ошџри косу)*
А, тек ћеш видјети како косим.
- ЈАНКО: Биће ми драго... Бар неко да ми помогне... Него, премного је оштриш...
- ЕСАД: Нека... И сам знаш да коса никад није добро наоштрена.
- ЈАНКО: Ја је никад тако нисам оштрио.
- ЕСАД: Ни ја за траву. Сад је оштрим за те!
- Јанко се заџрцну. Комад меса у једној и комад хлеба у друџој руци исџадоше.*
- ЈАНКО: Шта рече!?
- Есад сџоју исџред Јанка са џодиџнуџом косом.*
- ЕСАД: Рекох, оштрим је за те... За тебе због мог бабе Алије и матере Азре... Због Мујаге, Цафера, Мехе... због свих које си на онај свијет послао...
- ЈАНКО: *(Јеџко се насмеја)*
Да, да... Сад знам чије руке и очи имаш... Сад...
- ЕСАД: Од кад сам проходао и сазно за те, ову слику и овај тренутак чекам... Ето, само да замахнем и готов си.

- ЈАНКО: Па хајде. Замахни... Шта чекаш? Не премишљај се! Не премишљај се због свега што се понавља и што ће се поновити... Ајде, уради и ти ко што је и ујак ти Мујага. И он је моје за софром, са светим хљебом у руци закло. Прије но што заманеш и не скратиш ме за главу, само да ти рекнем да се нећеш усрећити! Нећеш. Ни твој бабо Алија није имао среће. Побивши све твоје, и преваривши Азру... страдао је.
- ЕСАД: Не зови је тако...
- ЈАНКО: Некад давно, требала је да се уда за ме... али ето, такви као ти или као њен брат...или као твој ћаћа све су на вјеки вјекова упропастили.
- ЕСАД: Ни ријечи више...
- ЈАНКО: Само да знаш, завршио је на сметлишту к'о свако ђубре...
- ЕСАД: Мој бабо није ђубре.
- ЈАНКО: *(Поче да се смеје)*
Шта је! Тресеш се... Од страха ил' од среће...
- ЕСАД: *(Сикну)*
Сиктер!
- ЈАНКО: *(Још јаче се смеје)*
И ћаћа и ујак су у теби...
- ЕСАД: *(Дуже косу)*
Пркосиш, или те је страх!
- ЈАНКО: *(Пресџаје да се смеје)*
Ни једно ни друго, штене једно. Е, Мико моја, једи моји...
(Масне руке брише о њокошену џраву)
Шта је злу о злу причам!? Замахуј! Моје је прошло. Давно, давно сам ја умро... Замахни и преполови ме, преполови, синко мој.
- ЕСАД: И хоћу!
(Крикну)
И хоћу.

Замахну. Јанкова џлава љаде исџре њеџових ноџу. Есад замахну још једном и љрејолови Јанково безџлаво џело. Баџи косу.

Неколико џренуџака је џледао беживоџно џело, а заџим се уз џласан смех даде у беџ.

12. ТАЧКА

Сунце само шпо није зашло. Разне шпшце и муве надлећу мршво шело. Мара, за њом Мика, а за њима неколико жена, шшараца и шнеко деше шрче ка мршвом Јанку.

МАРА: (Кроз кукњаву)
Народеее, ено га... Летите за њим! Ено га тамо... испод шуме... Ено га... Он је она тачка која се помиче... нестаје... Летите... Не дајте злу да бјежи... Из групе се издваја Мика и крену ка шуми.

МИКА: Есаде, Есаде мој!... Чекај ме... Чекаај...
Пошрча. Наједном клону. Поче да се шревија. Ускоро се зачу шлач дешеша...

КРАЈ ДРУГОГ ДЕЛА

 ЕПИЛОГ 1992.

Мика клечи на њоду. Плаче. Јечи. Над њом стијоји Михајло. У руци му је њишићољ којеџ је ѡрислонио себи на чело. За време ове сцене телефон неколико ѡуѡа звони.

МИКА: Сине, немој... Ти ниси ништа крив... Нико сада није крив... Криво је вријеме ондашње и несрећа наша. Нисмо једини. Хиљаде и хиљаде оваквих судбина је у овој јадној земљи било. Наша није ништа посебно. Ето, само се измјешали...

(Пауза)

Јави се...

(Пауза)

Можда те Вики зове...

МИХАЈЛО: *(Одмахује руком. Звоњава ѡресѡаје)*

Па смо се убијали између себе. То више неће бити тако. Бар ћу ја у нашој породици прекинути ово. Ја нећу ни на чију страну.

МИКА: *(Грли ѓа око нођу)*

Не говори тако.

МИХАЈЛО: *(Телефон ѡоново звони)*

Досадна је.

(Загледа ѡишићољ)

Баба Мика га је слабо крила... Још кад сам проходао, знао сам где је...

(Пауза)

Кажеш Есада, овај... оца су тек послије два дана ухватили.

МИКА: Да... Ухватили и убили... Злотвори, могли су му судити...

МИХАЈЛО: Ти њега још жалиш!?

МИКА: Да. Он ми је био све... Једино сам њега поред мајке и оца вољела...

МИХАЈЛО: А што је убио беспомоћног деду то ти ништа није значило?

МИКА: Сине мој...

(Скључава се око њеђових нођу)

за то сам га мрзила, и ја бих му судила да сам га стигла, а за оно што је мене правом женом начинио и тебе ми подарио, волим као бога...

- МИХАЈЛО: Молим те, како можеш бити тако дволучна!?
- МИКА: Ти то не разумијеш... Женско срце се не разумије... и зато је женско срце паћеничко.
- МИХАЈЛО: Зашто ја тебе слушах!? Глупо је слушати такве ствари... Глупо је живети након оваквог сазнања... Све је глупо мама. Све...
- МИКА: Ништа није глупо, Михајло мој. Ништа... Да није било оваквих ствари, не би било ни живота... Не би било ни свијета... Свијет се синко мој из муке ствара и обнавља.
- МИХАЈЛО: Не желим такав свијет. Не желим да учествујем у њему... Нећу да било ком наудим...
- МИКА: *(Увијајући се и даље око његових ноћу)*
Коме да наудиш, дијете моје мило!? Ко ме?
- МИХАЈЛО: Опет је рат мама... Видиш како се гине и у Хрватској и у Босни... И мене ће ускоро позвати...
- МИКА: Ако те позову, немој ићи... Не мораш... Не могу те натјерати...
- МИХАЈЛО: Готово је мајко. Након свега што си ми рекла, све је готово... Шта год да урадим, неће ваљати... Иако други не знају ко сам и чији сам... Знам ја...
(Пауза. Телефон звони.... Престјаје)
Мајко, склони се... Не вреди да ме молиш... Мој живот више није ништа...

Мика га још чврстије стиже и обгрли. Рида. Михајло задену револвер за појас и сагну се. Пољуби Мику у чело.

МИХАЈЛО: Мајчице моја... Ниси ти крива. Ниси.

У том моменту се отвориле врата. Сва зајурена уирича Виолећа.

ВИОЛЕТА: Где си бре?... Цео дан те зовем... Само тебе чекамо...

Угледавши Мику на поду како њлаче и сагнутог Михајла над њом, Виолећа се зграну и иројрну кад је Михајло мрко погледа.

ВИОЛЕТА: Опрости... Је ли тета Мика добро?

МИКА: *(Устијаје. Брише лице)*
Јесам...

ВИОЛЕТА: *(С олакшањем)*
Идеш ли?

Михајло дуго гледа у њу па у мајку.

МИХАЈЛО: Да... Идем... Сачекај ме са мамом у кухињи... Мама, док се ја спремим, скувај нам кафу.

Виолеџа излази из собе. Мика је нејоверљива... Неће да изађе.

МИХАЈЛО: *(Револвер из појаса сивавља у фиоку. Гледа у мајку. Смешка се)*

Не бој се. Нећу, нећу сада... Рече ти да “времена стоје”.

МИКА: Да!

МИХАЈЛО: Па онда, и моја смрт може да сачека...

(Приђе, пољуби је)

Јер, опет је рат мама. Борићу се...

Мика га само погледа, а пошом задрли око сирука, сивеже и наслони главу на његова прса.

МИКА: *(Шапаћом)*

За кога и за шта, сине?

МИХАЈЛО: Не знам мама... Не знам.

КРАЈ